

HEYDƏR ƏLİYEV
ÖZƏRBƏYCON XALQIRƏ ÜMUMMİLLİ LİDERİ

DADAŞ ƏLİYEV
RÖVŞƏN ƏLİYEV

Be 3-toyin sınıfhon ümumi təhsil müəssisəhon

ZUHUN TATI

fənnirə əz ü dərslər kitobi

© Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi

Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0
International (CC BY-NC-SA 4.0)

Bu nəşr Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International lisenziyası (CC BY-NC-SA 4.0) ilə www.trims.edu.az saytında yerləşdirilmişdir. Bu nəşrdən istifadə edərkən lisenziyanın şərtləri qəbul edilmiş sayılır:

İstinad zamanı nəşrin müəllif(lər)inin adı göstərilməlidir.

Nəşrdən kommersiya məqsədilə istifadə qadağandır.

Törəmə nəşrlər orijinal nəşrin lisenziya şərtləri ilə yayılmalıdır.

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi

info@eastwest.az və derslik@edu.gov.az

elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.

Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

MÜNDƏRİCOT

I fəsil. Oileman

1. İn manum!..... 8
2. Oileman 10
3. Muso babo 12
4. Yekimin pillə 16
5. Əsl şogird..... 20

II fəsil. Əcoibə kəşfhon

1. Ataş 24
2. Nöiştan 28
3. “Tərsiyə nağılhon”.....32
4. Fotokamera.....36

III fəsil. Xub çiyi, xərob çiyi?

1. Dohi Üzeyir.....	40
2. Əz təhnöyə dəst səs nə mıdəro	44
3. Xeyirxohi	48
4. Pəşmuni.....	52
5. Yaşar	56
6. Nə minum rəncidə əz man.....	60
7. Nöyrız	64

IV fəsil. Yoşıla dünyomun

1. Dorhon be ançı kələh bəbiran? 70
2. Fəsilhon 74
3. Öüyi nə birə boğça 78
4. Bə gülhon dəst zəran qadağani! 82
5. Plastik şundənihon 86

Sixansoxtan

Xundan

Lüğəf

Nöiştan

Güşdoştan

I FƏSİL

Oileman

1. İn manum!
2. Oileman
3. Muso babo
4. Yekimin pillə
5. Əsl şogird

1 in manum!

Man bixostənum bı
h'əqqman sıxan sozım.
Mən 8 soleyim.

Numman Fotimeyi. Familiyeman
Vahaboveyi. Oilərə 3-toyin öylodiyum.

Man satoyin sınıfa şogirdiyum.
Dərshonmana xub baxundanum.

Mənə qeyə düsthonman histi.
Ve şun bı ye cö vozi soxtana, vaxt
girərundana qe bixostənum.

Xosta məşğuliyət-
man ve konstruk-
torhon müxtəlif
fiqurhon dırıt
soxtani.

Man şor və zərəfətçiyə kileyum. Ye qoş tənbeliman hıstı. Şoyəd bə dərşonman qe səy ruşun tum, nəticəhonman san zəvər boşı.

1. **Düsthon!** İşmun bı h'əqqışmun inşa nöişind və bə hamrahon işmun təqdim sozind.

PLAN

1. Xıştana təqdim soxtan
2. Man bı oilə
3. Solhonman
4. Sınıfman
5. Düsthonman
6. Müsbət cəhəthonman
7. Mənfi cəhəthonman

Be inşa nöıştan:

- ◆ Bə plan əsosən bı h'əqqışmun nöişind.
- ◆ Mə'lumothona düz nöişind.
- ◆ Müsbət və mənfi cəhəthona bınöıştəni obyektiv boşind.

“ Əgər bıxostənind, bə vərəq albom şəkil işmuna vəyəsunind.

2 Oileman

Mənə ye kələh və mehribon oileman histi. Ben dəfə beşmun bı h'əqq oileman bixostənum sıxan sozum.

İn **baboməni**. Ürə 63 yoşı histi. Ü bı oilə əz h'əmmeyi kələhi. Baboman oqilə məsləh'ət-hon bıdoran. Bı pəh'li h'əyot birə soh'ə mey-vədorhon və gılxısdorhon koştond.

İn **nənəmani**. Ürə 60 yoşı histi. Nəneman qe qəşəngi. Ü mehriboni, amma həmiş tələbkori. Nəneman mə'lim riyoziiyoti.

İn **mömani**. Ürə 40 yoşı histi. Möman h'əkimi. Qe mehribon və xandaruyi. Ü bı xəstəxüna kor bısoxtan. Bı noxuşhoan ve qeyqu bı dənışiran.

İn **piyərməni**. Ürə 44 yoşı hıstı. Piyərman şoferi. Bı kor xıştan ve məsuliyyəti vəyəsirən. Ü, insonhona be səlomətiyi mə'suliyət bıgərdundan.

İn **burorməni**. Burorman bı şeştöyin sınıf baxundan. Ü ve idmonış məşğul bəbirən. Burorman ədəbiyyot fənnirə qe bıxostan.

İn **kələhin xucarmani**. Ü, 11-toyin sınıfə şogirdi. Dərshon xıştana ə'lo baxundan. Im sol bə oli məktəb be qəbul birən qe ciddi h'özır bəbirən.

“

Oilemuna qe bıxostənum. Bı oilə h'əmmeyi həminə qe bıxostənund və bə dı dəhəm ve h'irmət və qeyqu münosibət ruşun bıdorənund.

Bı oilemun h'əmmeyi bə nizom-intizom əməl bısoxtanund.

İn əmiməni. Ü, torix mə'limi. Bı müh'oribe Vətən iştirək soxtə və qəhrəmoni ruşun dore.

Əziz düsthon! İşmunış bı h'əqq oile üzvhonişmun mə'lumot h'özır sozınd. İnşa mudunind nöiştan.

3 Muso babo

Xune Elçin bə boğ köç soxtund. Bı boğ əvvəl uşuna Muso babo xoş umori soxt:

– Salom, babo!

– Salom, baleman!

Muso mərd homin ve zumustun bı boğ bəbiran bı, bə dorhon bıdənişiran bı, gül bıkoştan bı.

Bə boğ köç soxta bə'də Elçin hər səböh' zü imvaxışt, ve babo xıştan bı ye cö bı boğ kor mısoxt.

Bı boğ ye kələh dori bı. Ü bə hər tərəf toxa-bula roho dora bı. Hominə bı gərmə ruzhoni qunşihon bə zir in dor kürə imbıstund. Uşun şırın-şırın söhbət mısoxtund. Hər dəfə mıgüftirund: "İn dora koştəgorirə cuni həmişə soğ boşı!"

İnhona Elçin bə şinirəni bı babo xıştan güfti:

– Babo. Be man dor koştan vomız.

Babo nəve xıştana fikirirə təqdir soxt.

Bə biyor dorind

Mətn “Musu babo” bədii mətni. Bı bədii mətnhon h’odisəhon nağıl soxta bəbiran. Ben əsərhon obrazhon bəbiran.

Bı bədii məthon əz dialoqhon istifoda bəbiran.

Salom, babo!

Salom, baleman!

} *İn dialoqi.*

Musu babo və Elçin obrazhoni.

1. Ve vosite mætn komin fikiræ birasundæund?
2. Muso babora xüsusiyæthoniræ nöişind.

3. Ve fikirişmun, Elçin be an çı bıxostan dor korı? Bı mætn hæmin h'issæræ yofind və fikirişmuna izoh sozind.

4. Bə plan əsosen nağıla davomirə fikir sozind.

PLAN

1. Fəslı porızə əz sər dəhiştani
2. Elçinə ve babo xıştan bı ye cö çındori koştani
3. Elçinə bə çındori dənışirani
4. Şori Elçin

4

Yekimin pilla

(ve ixtisor)

“

Şəkilə təsvir
sozind. Ürə ve
məzmun mətn
əloqeyi histi?

”

Əz
xundan
əvvəl

Ba num mətn
münösiyyət ifoda
sozind.

1. Mətnə ve intonasiya xunind.

Bə h'əmme zirvəhon rafta rah əz yekımin pillə sər bıdəhiştan.

İnson in pilləhona əz sər bıdəhiştəni mütləq ve ye dəst xıştan əz məhəccər bəgırıftan. Əz rah be nədərmoran və be na parıstan in vocib şərti. Əvvəlin qədəmhona başundəni mütləq əz dəst ye ödəmini be gırıftan ehtiyoc bə'məl umoran. İn dəst ımuna mə'limhonmuni. Əz dəst mə'lim nəgırıftə işnə biran qeyri-mümküni.

Solhon girəştan-girəştan pilləhon bə pişt bamundan.

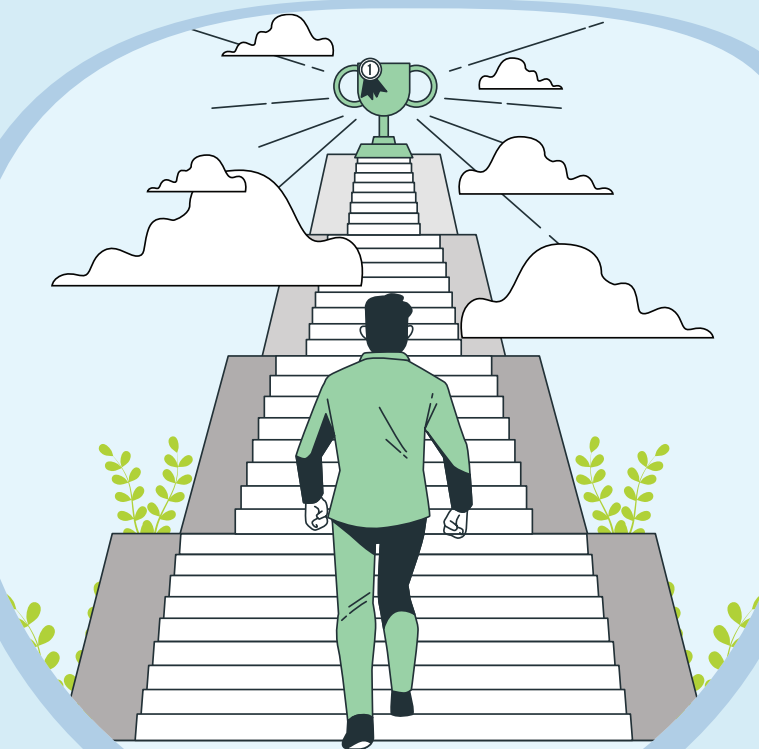
Əziz düst! Pilləhon müvəffəqiyyətə vərmoran-vərmoran xuba ə'məl-hon soz. Çünki ye ruz uşun əz dəsttı san gırı.

Gülarə Munis

Ve num mətn roziyind?

*Be an çı? Şoyəd xo-
hind ki, bı mətn üzgə
num tind, çı təhər
num mitind?*

Əz
xundan
bə'də

2. Ve fikirişmun, “Yekimin pillə” bafani çı bə nəzər bəgıriftənund?

3. Bı mətn mə’lim kiləm təqdim bəbiran?

4. *Əz dəst mə’lim nəgıriftə işnə biran qeyri-mümküni* fikirirə ve nümünəhon izoh sozind.

5. Bı mətn əsosən komin səhvi?

A) Yekimin pillə bafani məktəb bə nəzər bəgıriftənund.

B) Yekimin pillə bafani oilə bə nəzər bəgıriftənund.

C) Mə’lim insona rasında müqəddəs şəxsi.

D) Müvəffəqiyyət-nəticə xuba ə’məlhoni.

6. Əsos fikir mətnə müəyyən sozind. Bə həmin fikir əlovahon sozind.

7. Əks mə’nöhon sıxanhona nöişind.

*işnə
biran*

?

gırıftan

?

vocib

?

8. Əz inhon komin şəkil *məhəccəri*?

1

2

9. Bı h'əqq mə'limiştun sıxan sozind. Ürə kiləm təqdim minind?

10. *Xuba ə'məlhon əz dəsttı san gırı fikirirə müzokirə sozind. Nəticə dəronind.*

11. Dora birə sıxanhona və vəyəsirə sıxanhona bə cümlə kor fitind.

mə'lim, əvvəlin mə'lim, xostan, tərbiyə soxtan, gözəl nitq. söhbət, şogirdhon, sınıf

12. Şəkilə təsvir sozind. Məzmun şəkilə ve məzmun mətnə müqoyisə sozind.

13. Bı h'əqq mə'limiştun təsviri inşa nöişind.

5

Əsl şogird

◆ *Ve fikirişmun,
əsl şogird
kiləm birəniyi?*

?

“

*Əsl şogird düz
sıxan soxtəni, dər-
hon xıştana xub
xundəni, bə kələh-
hon h'irmət
soxtəniyi.*

”

Man bixostənum ki, bı h'əqq düsthonman beşmun sıxan sozum. Düsthonman qeyi. Ve əksəriyyətişun qunşiyim.

Veşun sıxana bı ye cö nohrem ki, bə təmisi ərozi rioyət sozim, yoşilirə yelig boşim. Mə'limhonmun bafan ki, yoşilirə yelig biran, səhhətmuna yelig biran güftirani.

Bı mohhon poriz xişkə vəlghona bə ye cö kürə bısoxtənim. Bı mohhon vassol ve kələhhon bı ye cö be koştana korhoni bıraftənim, əz dəstmun vərmora küməyə bısoxtənim.

Bə i'dhon ohil və küməyi nə birə insonhona ziyarət bısoxtənim. Beşun xunara bı korhoni kümək bısoxtənim, h'əyotişuna təmiz bısoxtənim.

Ve mə'limhonmun bı ye cö bə oiləhon şəhidhon zübəzü sər bıkəşirənim. Uşuna əz biyor dərordan na ımbı. Bə tədbirhonmun uşuna də'vət bısoxtənim.

Imuna qe bixostənund.

1. Bə mətn bı komin suol cavob ımbı yoftan?

- A) Düsthon sıxana bı ye cö be an çı nohre birund?
- B) Bı homin e'lhon komin korhona bısoxtan birund?
- C) Bə oiləhon şəhidhon kiləm kümək bısoxtan birund?
- D) Düsthon yoşilirə be yelig biran çı bısoxtan birund?

2. Bə mətnə əsosən komin düz ni?

- A) Bə oiləhon şəhidhon qeyqu ruşun doran h'əmmeyirə qərti.
- B) Ohil və küməyi nə birə insonhona ziyarət soxtan h'əmmeyirə qərti.
- C) Düsthoni be xeyirxoh korhon soxtan təşviq bısoxtənund.
- D) Bı hər fəsil insanhon müxtəlif korhon bısoxtənund.

3. Cümlərə tamom sozind.

Düsthona qe bixostənund, çünki uşun... .

4. Be an çı şəhidhona əz biyor na ımbı dərordan?

5. Bə mətn əsos fikir komini?

6. Bı mətn mə'nöyi mə'lum nə birə söxanhona cürö sozind və izoh sozind.

7. Bı mövzu“ Ve düsthonman bæ imkoni nə birəhon kümək” di-aloq dırıst sozınd.

8. *Yoşlırə yelig biran, səhhətmuna yelig biran güftirani.* fikirirə bö münosibət ifoda sozınd. Yoşlırə ve səhhət kiləm əloqeyi hısti? Fikirışmuna ve nümunəhon izoh sozınd.

9. Bı əsos şəkılhon bı mövzu “Əsl şogird kinin bəbiran” mətn hözır sozınd.

1

2

3

4

◆ Əz plan istifoda sozınd.

PLAN

1. Düsthon
2. Kise pül
3. Ləyoqət.
4. Təşəkkür zan

“ Əz sıxanhon *bıfürmö*, *zəhmət naboşı*, *təşəkkür bısoxtənum* bı nöiştəni istifoda sozınd.

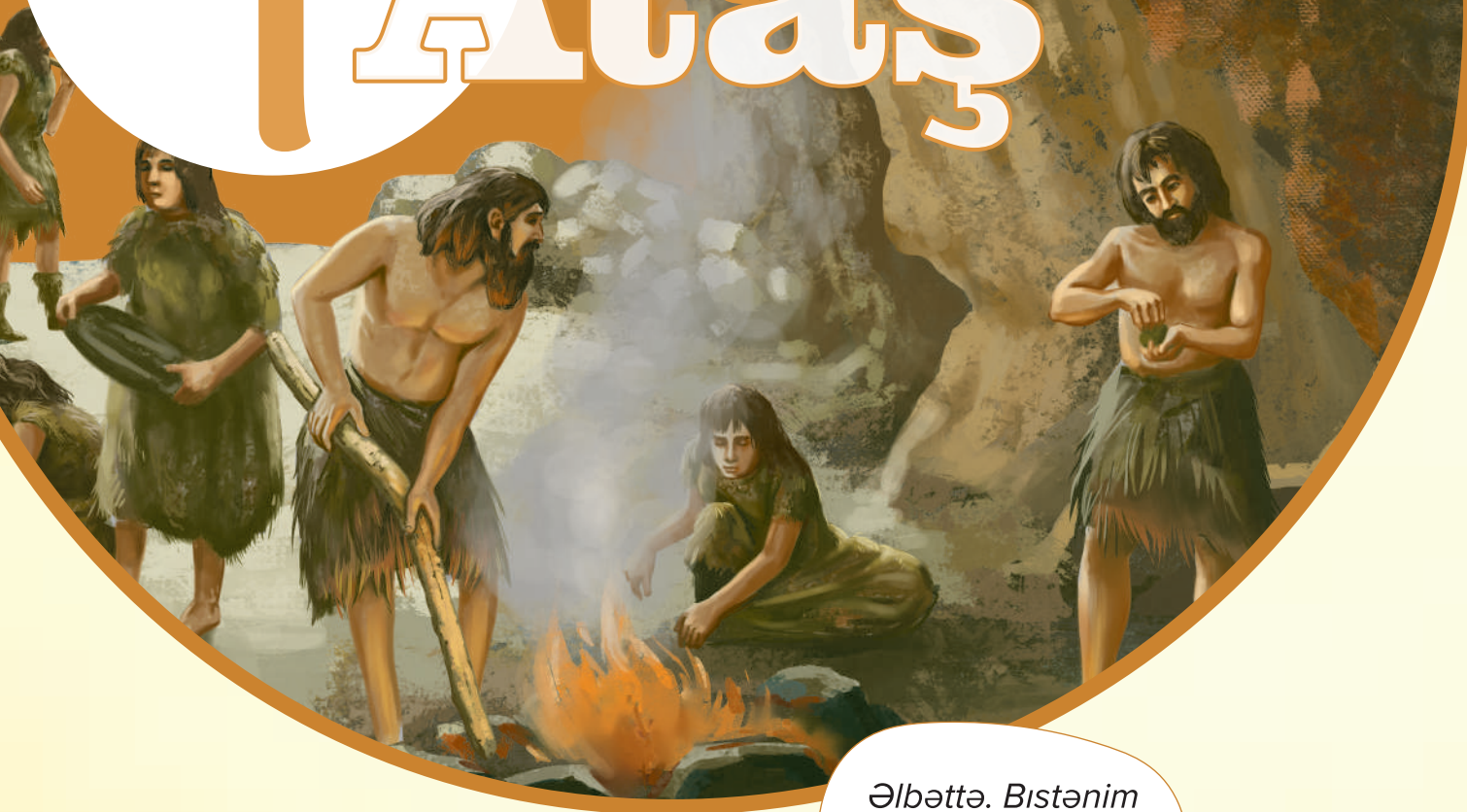
II FƏSİL

Əcoibə kəşfhon

1. Ataş
2. Nöiştan
3. “Tərsiyə nağılhon”
4. Fotokamera

1 Ataş

Düsthon, bı bore,
kəşfhon şinirend?

Man bıstənum ki,
əvvəlin kəşfhona
yeki ataşı.

Əlbəttə. Bıstənim
ki, bə dünyo
əcoib kəşfhon
bire: nöiştan,
kitob, telefon

Ammo in kəşfhona
h'əmmeyi bı nətice
dunustan və zəhmət
bə'məl umore.

İnsonhon əz qədim zamanhon bı ye cö bı mağarahon zıstond, bə şikor dərmorond, qıdo bə dəst vordond. Ammo xinikihon umorəni be gərm vərmoran ye çoreyi bıgəştan birund. Əslirə vəyni, uşun bırəq bızərəni ataşa dirə birund, lokin bırəqə çı biranirə nə bıstan birund.

Yə rah insanhon əz müşohidə bə'də dirund ki, bırəq bı zərə məh'əl dorhona porçahoni ə'lö bə gırıftan və basuxtan bı. Ödöminhon suxta dorhona ımvəyıftund və bə səri toxə dor mışundund. Suxta toxahon nə mihiştund ki, mirı.

Bə'dəhon uşun xişkə toxə dora ve sanq çaxmaq bəhəm dəşöyüstən birund və və ataşa bə dəst vordana, ə'lö vənorana vomıxtund.

Ataşa müh'ofizə soxtan bə şüur insonhoniş təsir soxt. Ataşa be nəmırdani ağıla kor fidoştan və fikir soxtan lozım bı. Məsələn, ye toxə dori bı çan qədər vaxt san suzı varası? Ataşa be nəmırdani çan qədə toxə dor lozım bı? Şöhon ataşa be nəmırdani ba çulla can qədə ızım şundan lozım bı?

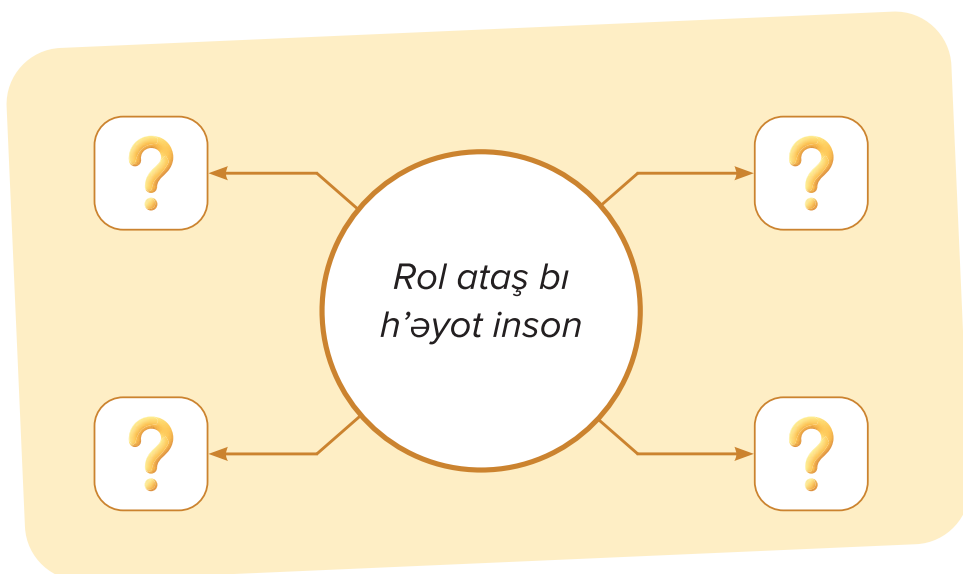
Hə kininiş, insonhon be ataşa müh'ofizə soxtan toxahona poy soxtana vomıxtund. İn poyhona bə müə'yyən zamona bə ə'rzi ba çulla san bı şunund. Ba çulla bürjunda qidora bı poyhon cürö bısoxtan birund.

Bı nəticə in tədricən vərdiştəon h'isoba bə'məl vord.

1. Bı əsos mətn ımbı güftiran:
  1. Qədim insonhon nə bıstan birund fikir soxtan.
  2. Qədim insonhon zəhmətkeş birund.
  3. Qədim insonhon bə qeyin suolhon nə bıstan birund cavob yoftan.
  4. Ataş bı soye qədim insonhon bə dəst vorda bire.
2. Insonhona bı ye cö zıstanirə və fəoliyyət rüşun doranirə əhəmiyyəti çı bire?
3. Əz inhon yekiyi be ataşa bə dəst vordan kümək soxte?
A) afto   B) bırəq   C) xır   D) qido
4. Sxemə tamom sozind.

5. İn bı vərdişhon h'isoba bə'məl umorana səbəbi bire:
A) Ataşa bə dəst vordan
B) Müh'ofize ataş
C) İsonhon bıxostən birund gərm vərond.
D) İsonhon bıxostən birund xurob bürjunund.
6. Ve fikirişmun, be ançı ba Ozərbəycon "Diyor ataş" numirə dorond?

7. Səbəb-nəticə əloqəhonirə komini səhvi?

Səbəb	Nəticə
Birəq dorhona basuzundan bı	İnsonhon ataşa bə dəst vordund.
Ataş bə dəst vorda bı.	Bə nügə çihon rah vokərdə.
İnson ataşa bə dəst vordana vomıxt.	Ataş bə dəst umo.

8. Bə mətn əsosən güş doştə mətn ba suolhon cavob tind.

1. Bı əsos mətn, ataşa bə insonhon ki dore?
2. Prometey bə insonhon çı məsləh'ət dira bı?
3. Ataşa be nəmırdani çı vocibi?
4. Bı əsos xunda və şinirə mətnhon cədvələ tamom sozind.

	Ba xında mətn	Bə şinirə mətn
Xünöyə cəhəthon		
Fəri birə cəhəthon		

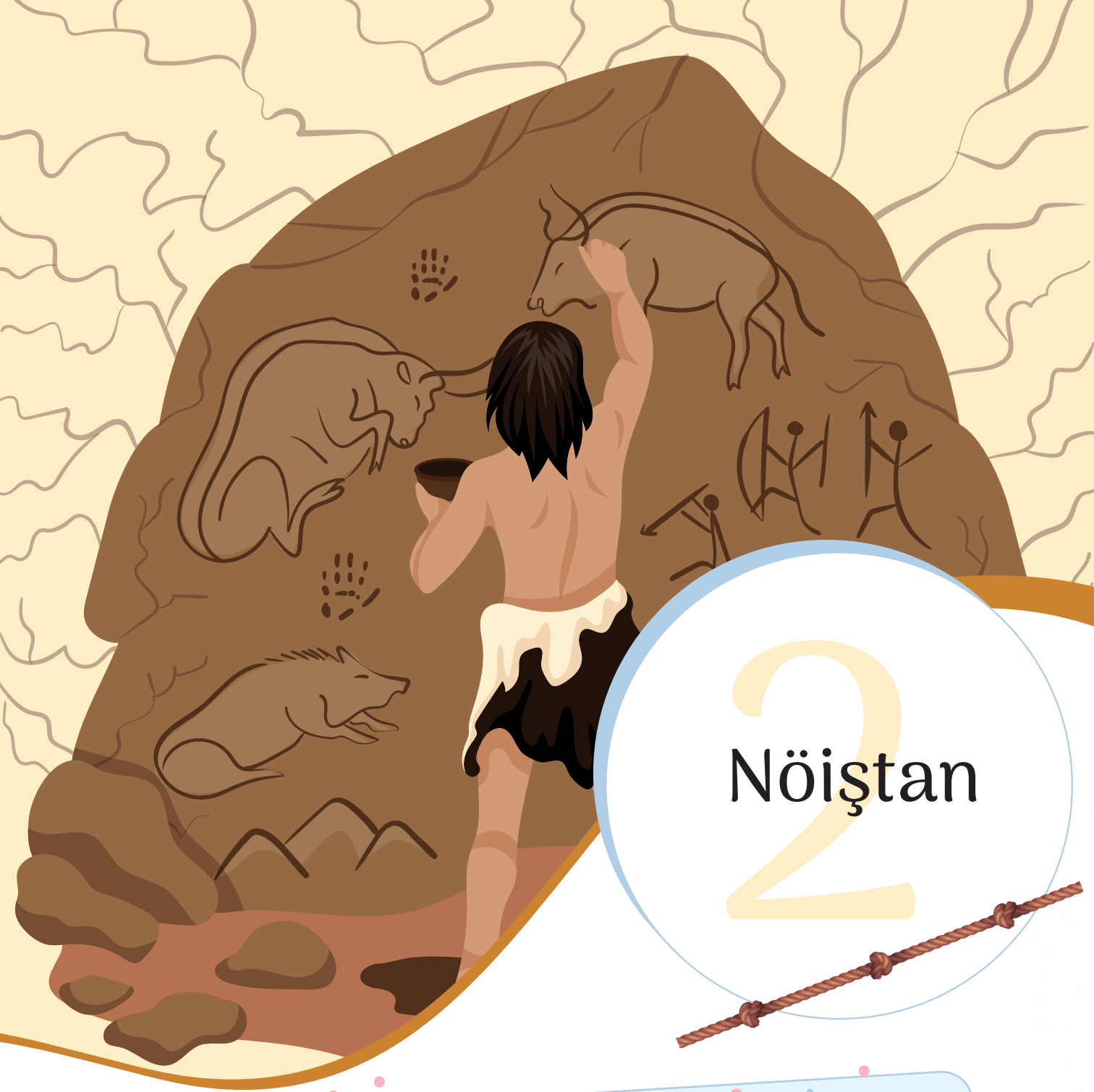

9. Cümlərə tamom sozind.

“ Şoyəd man bı qədimi ımbıstum ... . Əz qədimi ba ımrüz ...ım vordum.

◆ Nöışteyişmuna midunind firəh soxtan.

2 Nöiştan

1. Bə suolhon cavob tind.

- ◆ Ünsiyyət bafanı çı fəhmistəni?
- ◆ Bı h'özır zamon insonhon be ünsiyyət doştan əz komin vositəhon istifodə bısoxtəhund?
- ◆ Bı qədim zamonhon komin vositəhon ünsiyyət bire?

2. Mətnə baxundəni bə intonasiyeyi diqqət rasunind.

Qe-qe əvvəlhon nöiştana, telefona, kompüterə, elektron şəbəkəhona hiç komini na bı. Bə müxtəlif ərozihon birə insonhon ve həmin ve sürəti na bıstan birund əloqa doştan.

Pəs uşun çı bısoxtan birund? Ve həmin kiləm əloqa bıdoştan birund?

Qədim insonhon əz təbiət beşun bə'məl vorda şəroit istifodə bısoxtan birund.

Bı qədimihon ye vosite ünsiyyət ə'lö bı.

Ye ə'löyi bıdəyəsendəni h'əmme xalqa bı şori, bə ə'rsi də'vət mısoxtund.

Duto ə'lö bıdəyəsendəni ödəminhona bə də'vo qiyə bızəran birund.

Sato ə'lö h'əmmeyirə bə vəhdət də'vət mısoxt.

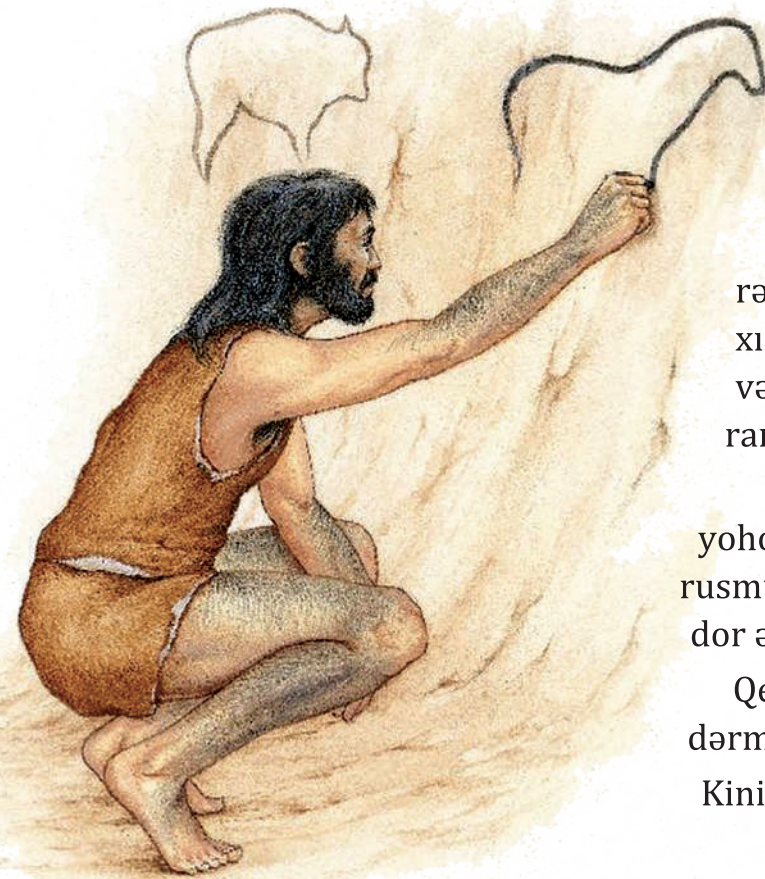
Bə'dəhon nöiştan bə'məl umo. Nöiştan kələh kəşfhona ye-kiyi. Ürə müəllifi kallektivi.

Əvvəlin nöiştəhon müxtəlif işorahon və rəsmhon bire. Uşun ba ru sanqhon, qayahon və porçahon taxta bire. Qədim insonhon əz müxtəlif işorahon, rəsmhon istifoda soxtana vö bı h'əqq xıştanun, odəthon, ənə'nəhon, h'əyot və mə'işətxıştanun mə'lumot bıdoran birund.

Mələmathona be rasundan əz əş-yohoniş istifodə soxta bire. Məsələn rısmuna ve əngıl zərən sayhona və miqdor əşyohona təyin soxtond.

Qe-qe bə'dəhon h'ərfhon bə meydun dərmore və əlifbo dırıst bire.

Kininiş, nöiştan təşəkkül yofte.

3. Bı əsos mətn ımbı güftiran:

- A) Kəşf nöiştan əz tərəf nomə'lum şəxs bire?
- B) Əvvəlin nöiştan h'ərfhon bire.
- C) Müəllif nöiştan kallektivi.
- D) Əlifbo əz nöiştan püşö bə'məl umore.

4. Nöiştan be an çı ən kələh kəşfhona yekiyi?

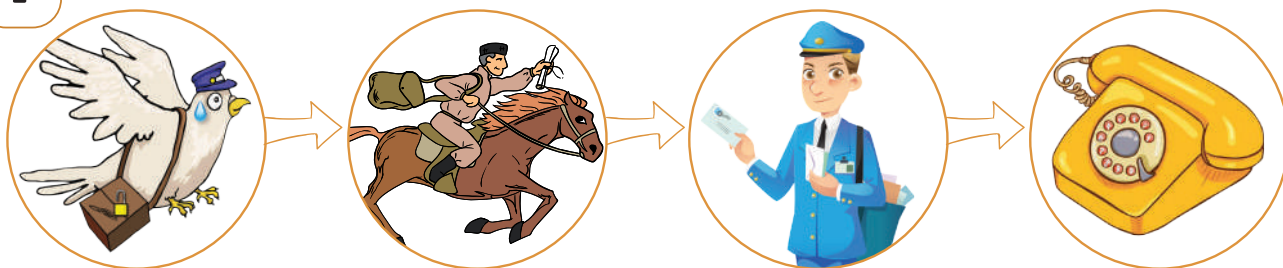
5. Səbəbhon sərzəran h'odisəhon izoh sozind.

H'odisə	Səbəb
1. İnsəhon beşun təbiətə bə'məl vorda şəroitə əz ü istifoda bısoxtan birund.	
2. Ba rusmun əngıl bızəran birund.	
3. Əvvəlin nöiştəhon müxtəlif işorəhon və rəsmhon bire.	
4. Əvvəlin nöiştəhon ba ru sanqhon, qayahon, porçəhon taxta bire.	

6. Bə mətn əsosən bı h'əqq insəhon fikirhon güyind.

7. Bə sxem num tind və bı əsosi sıxan sozind.

1

2

8. "Mə'lumota be rasundan əz göyərçinhon istifoda soxtond. Be-şun bə'zən "göyərçinhon poçt" bafan birund" cümləhonirə bı komin cöyi İmbı ziyod soxtan. Fikirişmuna izoh sozind.

9. Plan mətnə h'özır sozind.

Plan mətnə be h'özır soxtan:

1. Hər ye abzasa ve diqqəti xunind.
2. Xundahonişmuna bı şəkil basta sıxanhon və yoxud cümlə təqdim sozind.

Nümunə:

1. Bı qədimi texniki vositəhonə nə birani
2. İnsanhona ve həm zəifə əloqeyi

10. Əz inhon yekiyi mə'nö sıxan *kəşfi*:

- ◆ Bı əvvəl mə'lum birə ye çiyirə yoftan və bə meydun dərordan
- ◆ Bı əvvəl mə'lum nə birə ye çiyi rə yoftan və bə meydun dərordan

11. Əks mə'nö sıxanhona nöişind.

12. Bı əsos cədvəl sıxan sozind. Satoyin sütuna tamom sozind.

Vositəhon ünsiyyət bə müosir dövr	Foydahon	Zərərhon
Mobil telefonhon	◆ Ve sürəti əloqa	
Kompüterhon	◆ Diyə qeyə mə'lumot	
Sosial şəbəkəhon	◆ Hər mə'lumota zü yoftan ◆ Bə dünyo əz sər zərə h'odisəhona xəbər ustoran ◆ Mə'lumota zü fursoran ◆ Bə ətrof müəyyən məsələ müzo-kirə bısoxtan, nəticə bıdərordan	

13. Bə ziro birə sıxanhona bə cümlə kor fitind.

nöıştə, h'ərf, əlifbo, kompüter, sosial şəbəkə, mobil telefon, əloqa

Kunun cümləhon nöişind ki, əz uşun ye mətni dunind tərtib soxtan.

“Tərsiyə nağılhon”

Bə şünöyistə fikirhon
münosibət ruşun
tind.

Dərs xundan bı. Aygün mə'lim püşöyin
moh bə e'lhon tapşırıq dora bı ki, Süleymon
Sani Axundova “Tərsiyə nağılhon”irə xu-
nund. Güftira bı ki, ve diqqəti xunund.
Çünki müzokirə san bı boşı.

Lətifə xəbər vəyift:

– Aygün mə'lim, ımun hə ye h'ikoya
san xunim?

– Xeyr, Lətifə. Na ımbı.

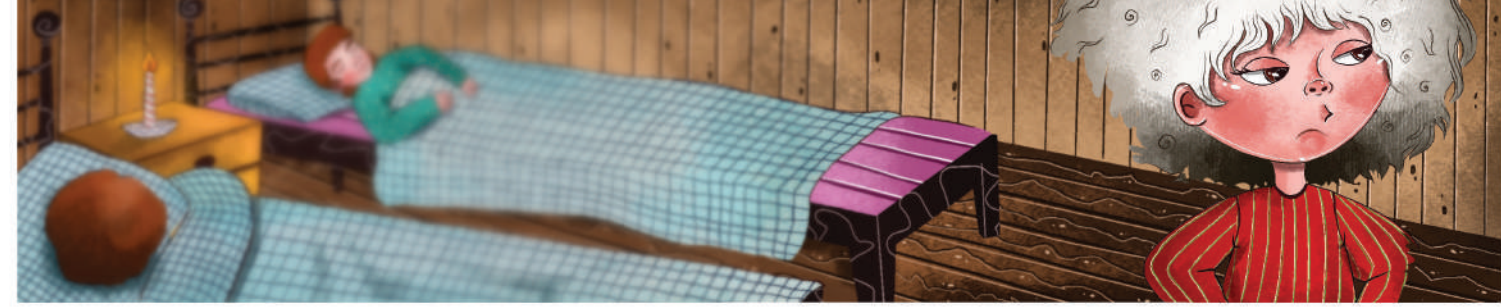
E'lhona ye-dı nəfəri əz cö xıştan
güfti:

– Be ançı na ımbı?

– Şoyəd ışmun h'əmme nağılhona
na xunind, na san dunind ki, uşuna
numi be ançı “Tərsiyə nağılhon”i.
H'ikoyahoneş na san dunind müqoyisə
soxtan.

– Oydini, mə’lim.

– Balahonman, əz biyorişmun mədəronind ki, kitob xundana foydeyi qeyi.

E’lhon əz dərs bə’də bə kitobxune məktəb raftund və mə’lim güftirə kitoba vəyıftund.

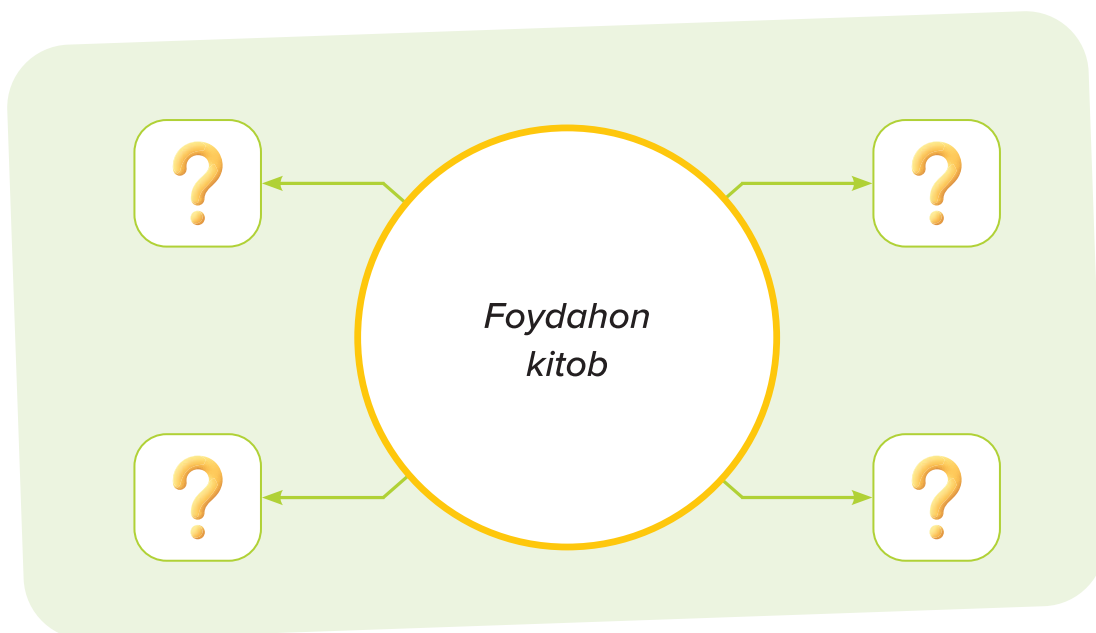
E’lhon bə kitob birə h’ikoyahona ve kələh həvəs və maraq baxundan birund. Hər kəs ve diqqəti baxundan bı ki, bı məh’əl müzokire kitob diyə fəol boşund.

1. Davom mətnə fikir sozind.

2. Təsəvvür sozind ki, müzokirə bıraftan.

3. Ve num mətn roziyind? Ve fikirişmun ürə numi düzi? Pəs işmun çı num mıdorind? Fikirhonişmuna izoh sozind.
4. Ve fikirişmun, mə'lim be an çı kitob xundana foydeyi birə məşğuliyət h'isob bısoxtan? Həmin foydəhona bə sxem ruşun tind.

5. Mə'lim be an çı bə e'lhon bafan ki, h'əmme h'ikoyahona xunund?
6. Mə'lim ve hərəkəthon xıştan bı şogirdhon komin h'issə tərbiyə bısoxtan?
7. Bı mətn mə'lim:
  - 1) tələbkori.
  - 2) bə şagirdhon bə güzəşt bıraftan.
  - 3) şagirdhon xıştana qe bıxostan.
  - 4) bə şagirdhon vaxt xıştanuna ve səmərəyi be girərundan kitob xundana tapşırıq bıdoran.
8. Bə mətn əsosən bı h'əqq şogirdhon söhbət sozind.
9. Bı mətn əsos fikir çiyi?

E'lhon, bə sxemhon "Tərsiyə nağılhon" a bö birə h'ikoyahona bö oid birə piyəruna sıxanhoni dora bire. Biyo uşuna bərpo sozim.

Ba xubi xubi soxtan mardə kori.

Məh'əbbət miyo

Ba xubi vokərdə dər

Bı xərobi xubi soxtan h'əqiqiyə mardə kori .

Əsl xubi və xeyirxohi

Xubi soxtəgor san xubi vini.

Xərobi soxtəgor xərobi

Be h'əmmeyi soxtə xubi və xeyirxohi.

10. Əz mətn ye çanto sıxana mə'nöyirə izoh sozind.

11. Mütoliə çiyi? Əz mütoliə soxtan xoşışmun umoran? Komin kitobhona xundend? Bı h'əqqışun sıxan sozind.

Müzokirə: Kitob ən kələh kəşf bəşəriyyəti.

12. Şəkilə təsvir sozind.

Fotokamera

4

Bə XIX əsr oid birə maraği birə kəşfhona yekiye fotoyi. Foto əşyo və yoxud insona əksirə be dərordan imkon bıdoran. Fotoqrafiya sıxan yunani, mə'nöyi "ve rışını kəşirə şəkil" güftirani.

Qe-qe solhan əz in püşö numi "kamera-obskura" birə ye cihaz dırışt soxta birund. İn cihaz bı ye tərəfi sulo birə ye qutirə bö xunö bı. Rışın soxta ye cisimə bö ba sulo istiqomat bıdoran birund. Ben məh'əl bı əks tərəf cihaz cisimə bijlə və karxunda əksi bə'məl umoran bı.

Müosir fotokamerahoniş kinini. Fotoşəkil hər yeği əşyora və yoxud mənzərəyə be kəşiran obyektiv kamerara ürə bısəri istiqomət dora bəbi-

ran. Rışını bı darun kamera doxil bəbiran və bə plyonka baf-toran. Bı nəticə kamera bə püşöxiştan birə təsvirə bə plyonka həkk bısoxtan. Bə'də plyonkara ve xüsusi kimyəvi moddəhon oşkor bısoxtənund. Bı oşkor birə plyonka munda təsvirhona bə xüsusi fotokoğəz həkk bısoxtənund. Ba oxir fotoşəkil bə'məl umoran.

Hezım bə əksəriyyət fotokamerahon bə müxtəlif şərait be şəkil kəşiran qeyə imkonhon hısti. Ləmpə fotoqrafik impuls ətrofa be rşın soxtan nimətoriki yoxud bı toriki be fotoşəkil kəşiran imkon bıdoran. Cürö birə abyektiv əz imun bə dür birə parametrhona be nəzdik soxtan şəroit bə'məl vordan. H'ətto bə zir öü şəkil kəşirə fotokamerahoniş hesti.

Bə digital fotoaparathon əz plyonka istifoda na bısoxtənund: təsvir bə digital forma bəgirəştan və bə disk nöiştə bəbiran.

Bə biyor dorind

İn mətn elmi mətn h'isob bəbiran. Fərqi əz bədii mətn inhoni:

- ◆ əz mürəkkəb cümləhon qe istifoda bəbiran;
- ◆ çətin sıxanhon qe bəbiran;
- ◆ bı ye soh'eyi oid birə sıxanhona əz ü qe istifoda bəbiran.

1. Bə mətn əsasən imbi güftiran:

A) Fotoaparət bı əvvəlhon XX əsr kəşf bire.

B) Bə zir öü şəkil kəşirə fotokamerahon bı şəkil loyihəyi.

C) Bə digital fotoaparathon əz plynka istifoda na bısuxtə-
nund.

D) Bə digital fotoaparathoniş əz plynka istifoda bısuxtənund.

2. Əhəmiyyət kəşf fotoapat çiyi?

3. Plan mətnə tərtib sozind.

4. Mətnə elmi mətn biranirə sübut sozind.

5. Əz inhon yeki sıxan *digitala* izohi:

A) Digital simvolhona veriz həmin umoranirə əz ü iborət və
bı tərkib h'issəhon cürö birə informasiya,

B) Ye problemirə be h'all soxtan soxta korhona cəmi

6. Əz dora ifodahon basta sıxanhon dırışt sozind.

*şəkil, təsvir; optik, linza; kamera, digital; kamera, foto;
kamera, püşö.*

7. Mıxostind ki, fotoqraf boşind? Be an çl? Şoyəd fotoqraf bo-
şind, çıra qe mıkəşind?

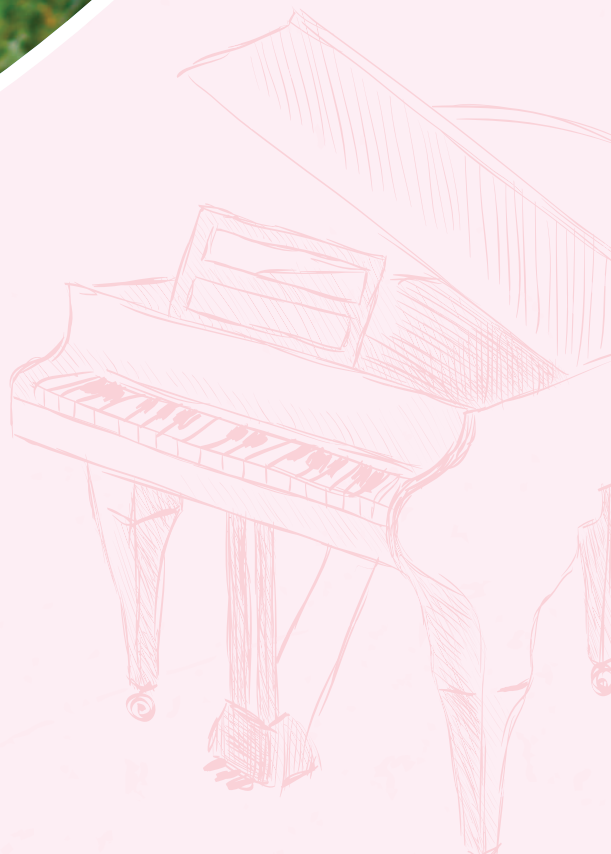
8. Bı h'əqq dunusta ye kəşfi yoxud ixtiroyi təqdimot h'özır so-
zind.

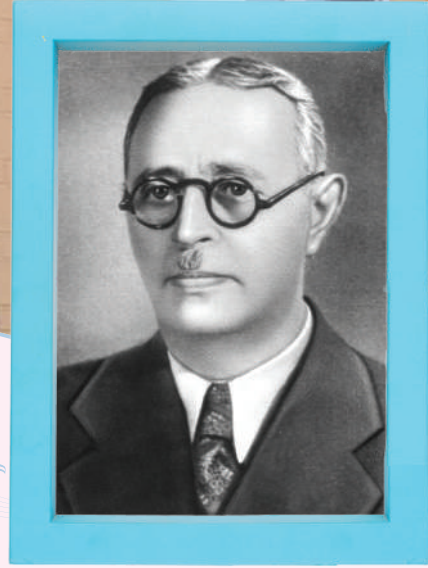
III FƏSİL

Xub çiyi, xərob çiyi?

1. Dohi Üzeyir
2. Əz təhnöyə dəst səs nə mıdəro
3. Xeyirxohi
4. Pəşmuni
5. Yaşar
6. Nə minum rəncidə əz man
7. Nöyrız

Dohi Üzeyir

Bixostənüm ki,
beşmun bı h'əqq
ye dohiyə şəxsi
mə'lumot tum.

İn Üzeyir Hacıbəyli. Ü bı Ağcabədi
əz mö bire, ba Şuşa kələh bire. Möyi
bə bijlə Üzeyir bə musiqi həvəs vo-
gəh soxde.

Haftsola bəbirəni bijlə bəstəkor bı
tor ve kamança ifo soxte və muğo-
mot xunde.

Oli təhsil ustoranirə və vese ye dohi
bəstəkori bı torix uftoranirə səbəbi ürə
küşiş soxdani, əzmi, qətiyyəti, baxıştanı
e'tibori birani.

Ü bə xeyli iste'dodi birə cavona be təhsili
moddi kümək ruşun dore.

Üzeyir Hacıbəyli bə musiqi Ozərbəy-
con qeyə nüghon vorde.

Ü bı Şərq əvvəlin operara müəllifi.
Num in opera “Leyli və Məcnun”i.
Bon məh’əl məşhur bəstəkor Üzeyir
Hacıbəyli bisti dı sola bire.

Ürə xalqa musiqiyə bə not vəngəs-
tani əz kələh xidməthonirə yeki.

Üzeyir əz musiqi əlova kitobhon dərs
və lüğəthoniış h’özır soxtə.

Bı Şərq əvvəlin konservatoriyara bə’məl
umoranirə bö in dohi bəstəkora kələh roli hısti.

“

QƏTİYYƏT – be
vocibə korhon
cəsorətişmun
boşı.

”

“

**E'TIBOR BƏ
XIŞTANIŞMUN** – ...

”

“

ƏDOLƏT – bə hiç
kəs zərər mətind,
loğagəri mənind,
ve xeyirxoh korhon
məşğul boşind.

”

“

INTIZOM – şəxsi
əşyonışmuna bə
cürö birə xüsusi cö
bilin, bə hər
məşğuliyət xüsusi
vaxt müəyyən
sozind.

”

“

BACARIQ – ...

”

“

XEYIRXOH – ...

”

“

ZINDƏGƏRI – *vaxta tih məğirərünind, və foydeyi birə korhon məşğul boşind, əz lozım nə birə korhon dür boşind.*

”

“

NOVATOR – ...

”

“

VƏTƏNPƏRVƏR – *bə hiç kəs zərər mətind, loğagəri mənind, və xeyirxoh korhon məşğul boşind.*

”

◆ *Əz in xüsusiyyəthon komini hi, komini ni? Əz h'əyotişmun nümünəthon biyorind və fikirişmuna əsosirə ruşun tind.*

Əz təhnöyə dəst səs nə mıdərə

1. Şünöyistə “Şir ve duto gö” mətnirə bı əsosi ba suolhon cavob tind.

- 1 Şir be ançı göhona dunust cürö soxtan?
- 2 Göhona məhv biranirə səbəbi çı bı?
- 3 Bı mətn əsos fikir çiyi?

2. Mətnə ve düz tələffüz xunind.

Ye ruz ye ohilə mərdi kükhon xıştana qiyə zə. Ü hafto çubuğa bitan həm bast, bə'də beşun do və güfti:

– Yə vinum in çubuğhona san dunind xırd soxtan?

Hər gedeyi xeyli küşiş soxt. Ammo dəste çubuğhona na dunust xırd soxtan.

◆ Ve fikrişmun,
piyər bə öylodhon
xıştan çı san güyi?
Ü çı məsləh'ət
san tı?

Ohilə mərd dəste çubuğa vokərd, çubuğhona bə gedəhon do və kinin güfti:

– Yə ızım zıhrişmuna ruşun tind vinum.

Gedəhona hər kiyi ye çubuği vəyift və ve hosindiyi xırd soxt.

Uşun xəbər vəyiftund:

– Dədə, tı ven çı bıxostən biri güyi?

Piyərişun güfti:

– Mənə balahonman, şoyəd işmun ...

3. Ba num mətn münosibətişmun kiləmi. “Əz təhnöyə dəst səs nə mıdəro” bafani çı bə sər bafdorənind?
4. Bə mətn əsosən h’əqiqiyə fikir komini?
A) Piyər qiyə zərə bı ki, bə gedəhon xıştan məsləh’ət tı.
B) Piyər gedəhon xıştana qunağ qiyə zərə bı.
C) Gedəhon piyər xıştanuna dər’h’öl bə sər uftorund.
5. İn fikirhona komini bı mətn hıstı?
A) Mərdə hafto küki bı?
B) Kükhon piyər xıştanuna güftireyirə soxtund.
C) Kükhon bıstən birund ki, piyərişin be ançı qiyə zərə.
D) Uşun piyər xıştanuna h’əmme tapşırıqhonirə bı cö bıra-sundənund.
6. Əsos fikir mətnə müəyyən sozind.
7. “Zıhr .....” in piyəruna sıxanirə bərpo sozind. “Əz təhnöyə dəst səs nə mıdəro” bə ideya mətn oid birərə cürö sozind.

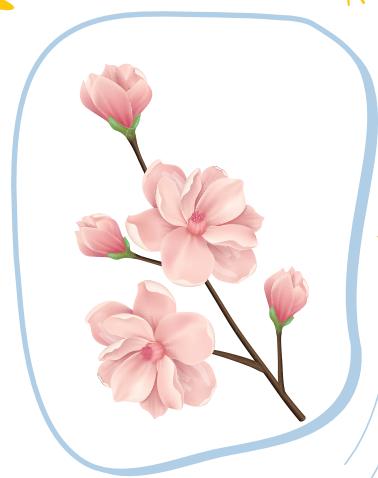
8. “Vokardan” feilrə bə müxtəlif mə’nöhon bə cümlə kor fitind.

dərə roho
soxtan

ye saxt birə çirə
qapağirə vayıfıdan

gül vordan

9. Bı oilə əz volideynhon komin məsləh’əthona bastorəninid?
Uşuna ve hamrahhoişmun be həmin güyind.

10. “Şir ve duto gö” və “Əz təhnöyə dəst səs nə mıdərə” mətn-
honirə müqoyisə sozind. Bə ziro dora cədvələ əz ü istifoda
sozind.

Mətnhon	Xünö birə cəhəthon	Müxtəlif cəhəthon
“Şir ve duto gö”		
“Əz təhnöyə dəst səs nə mıdərə”		

Xeyirxohi

Ye mærd ve kinor dæryo biraftan bı. Bı yæräh çımı bæ ye e'li voxorist. Ü æz xori ye çiyi vøyıftan vë bæ dæryo başundan bı. Mærd næzdik bæbiræni di ki, sohil dæryo ve bijlë bolıghon puri. Yæqin ki, sæböh'ë kiloki uşuna bæ sohil dærorda bı. E'liş in bolıghona yeki-yeki bæ dæryo başundan bı. Ammo h'emme ven bolıghon pur bıra bı. İnë bædiræni mærd bæ e'l güfti:

– İn bolıghona bæ dæryo beş başundæni?

E'l cavob do:

– Sæboh'-sæboh' zıhrına lapar uşuna bæ xişki şunde. Izım dæryo sokiti. Şoyæd uşuna bæ dæryo na şunum, bolıghon san mirı.

Mərd güfti:

– Yə bə ətrof dəniş! Bərə ve milyonhoni bolıǵ hıstı. Tıra ə'ziyyəttı
hiç çıra na san əvəz sozı.

E'l ləmıst, əz xori avoz ye bolıǵı vəyıft və kinin güfti:

– Na, ve mənə ə'ziyyətman be əzənin bolıǵ hər çiyi san ye cür sozı.

Bə'də bijlə bolıǵa bə dəryo şund.

1. İn fikirhona komini qələti?

- A) Bijlə e'l əz mərd diyə düz hərəkət bısoxtan?
- B) E'l cünluhona xilos bısoxtan.
- C) Mərd ve e'l bı ye cö bolıǵhona bə dəryo başundan.
- D) E'l əz kor xıştan zövq bastoran.

2. Bə mətn əsosən cədvələ tamom sozind. Bı hər duto obraz müşohidə soxta cəhəthona nöişind.

Mərd	Bijlə e'l

3. Bı mətn əsos fikir komini? Ve vosite mətnə komin müs-
bət xüsusiyyət təbliǵ soxta bə biran?

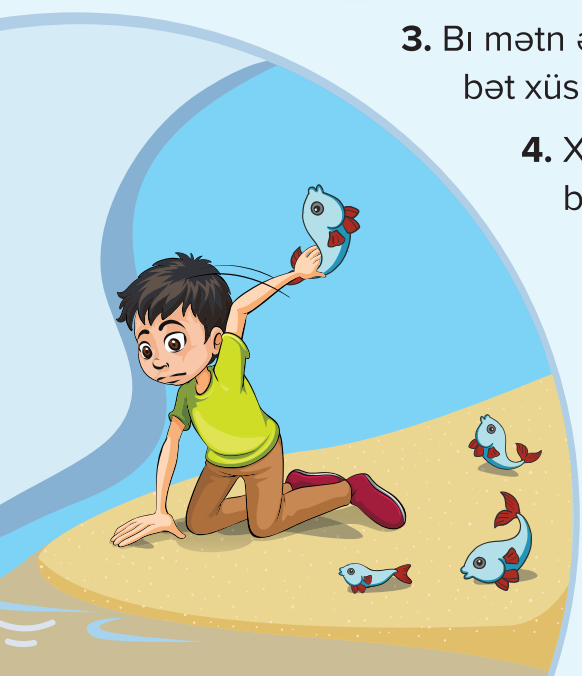
4. Xeyirxohi obraza ve vasiteyi təbliǵ soxta bə
biran?

a. mərd

b. e'l

5. Mənə ve ə'ziyyətman be əzənin bolıǵ
hər çiyi san ye cür sozı. *bafani bijlə e'l
çıra bı nazar gırıftə bı?*

- A) Bolıǵhona xilos birani
- B) Bolıǵhona bə dəryo şundani
- C) Mirdə bolıǵhona bı dəryo zındə birani

6. *Çım* sıxanirə bə müxtəlif mə'nöhon bə cümlə kor fitind.

7. Cədvələ tamom sozind.

Sıxan	Nəzdik mə'nöyi	Əks mə'nöyi
<i>bijlə</i>		
<i>pur</i>		
<i>zıhrın</i>		
<i>mırdan</i>		

8. Şəkilə təsvir sozind və bə suolhon cavob tind.

- ◆ *Bı şəkil həməhəngi yaxud qeyri-həməhəngi histi?*
- ◆ *Şoyəd həməhəngi yaxud qeyri-həməhəngi bədirənind, uşun komini?*

9. Müzokirə

*Xilos cun-
luhon xilos
təbiəti*

PLAN

1. Cünlu bafani çı bə sər baftorənind?
2. Cunluhona be ançı na ımbı məhv soxtan?
3. Bı təbiət rol cunluhon çiyi?
4. Nəticə

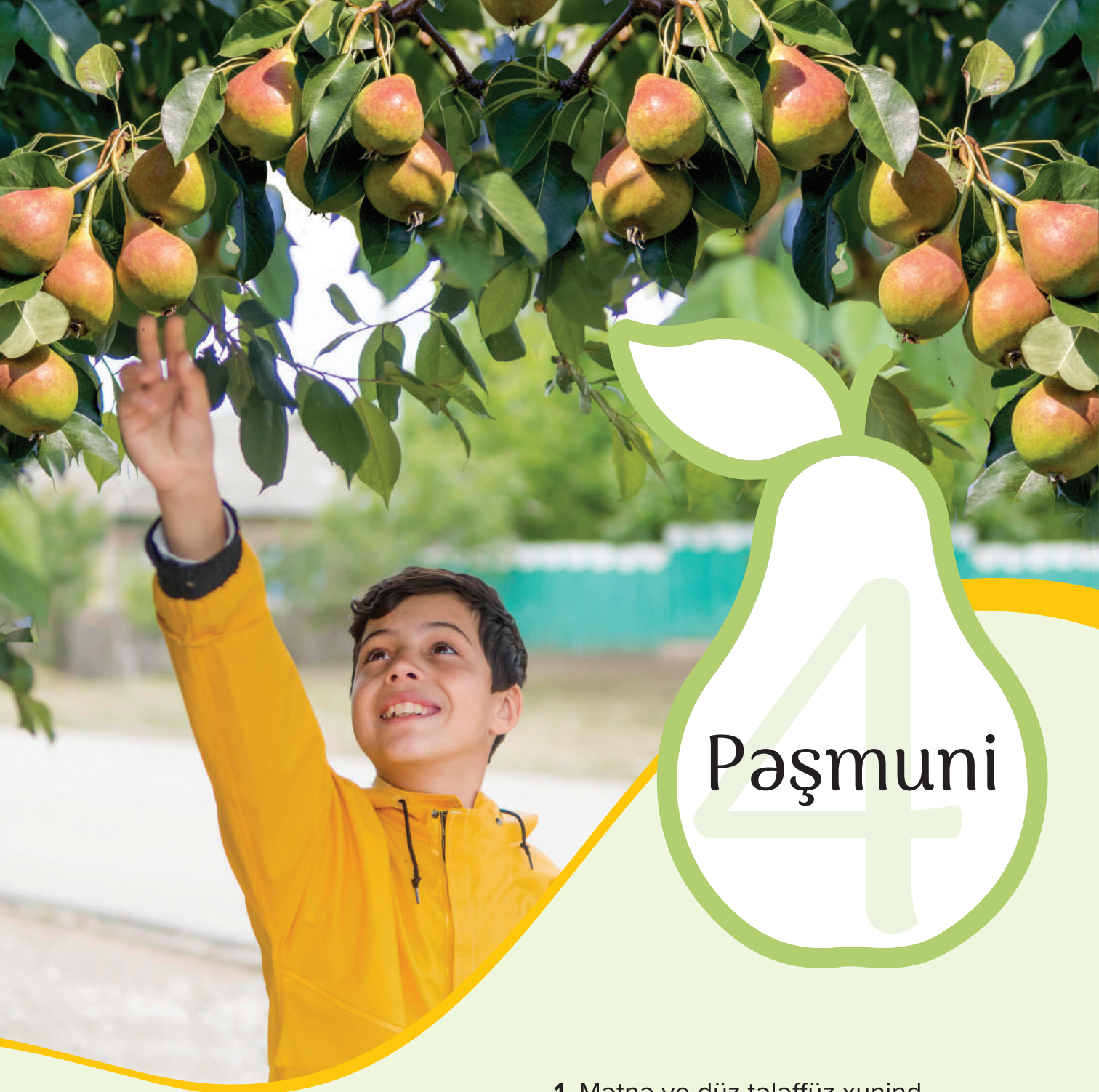
10. Bə cö nöqtəhon lozım birə sıxanhona əlova sozind.

gözəl, gülzor, höyüz, bolıǵ, bə mingəh, fənvora, tamaşo soxtan

İmun ... böğçara bə gəşt dərmorim. Hər tərəf qe ... . Boğçara ... kələh ... hısti. Bı h'öyüz ola ... hısti. Bə mingəh birə ... öyi bə hər tərəf vese tuz vaçağısdan. İmun bı h'öyüz əz ... sir nə bəbi-rənim.

11. Nəqli və sual cümləhona əz həmin cürö sozind. (*İşorahon roho dora bire.*)

1. Cunluhona müh'ofizə soxtan lozımı.
2. Tı bıcə bəzıstəni?
3. Bı dorhon bıdənişirəni.
4. Bı akvarium bolıǵ bıdoştənum.
5. Dorhona bineyirə be bı zəran bə baboman kümək bısoxtənum.
6. Bı h'əyotışmun komin dorhon hısti?

Pəşmuni

1. Mətnə və düz tələffüz xunind.

Tahir bə dih ba xune xole xıştan qunağ umora bı. H'əyot bə dih ürə qe bə xoşi umoran bı. Ü ve e'lhon xole xıştan bı ye cö bı boğ meyvə vəkiran bı, ba rukara bə sinəöü bıraftan bı, rəngorəng pəlpəlükhon bəgıriftan bı.

Ye ruz Tahir bı boğ bıgəştan bı. Qunşirə bı boği bə çımı ye əmrüdiri voxorist. Dora toxahoni ba qul xoleyışuna boği ləmıstə bı. Ü zü bə sər çapar vərmo. Əz dor qunşi əmrü vəki və darun şe xıştana pur soxt.

Hə ben məh'əl dər h'əyot saxt küftə bı. Tahir bə dər nəzdik bı, ürə vokərd və qunşi Murod babora bədirəni xıştana vir soxt. Murod babo bı daruni əmrü birə ye zənbilirə bə Tahir duroz soxt və güfti:

– Bala, deydi əz boğ vəkirom. İn işmuna poyışmuni, vordum, vəy inhona bər ba xuna.

– Tahir ol-ol bı. Bö ımo ki, dəmingə əmrü vəkirəni Murod babo ürə dire. Əz xəcoləti bə ru babo nə dənişi, zənbilə usto. Xıştana kunun vir soxt ki, bə Murod babo təşəkkür soxtaneş əz biyor dərord.

Murod babo rafta bə'də Tahir bə ye kinori kəşi, bı darun şe xıştan vəkirə əmrühona bə xori tih soxt.

2. Ba num mətn münosibət ruşun tind. İşmun çı num mitind?

3. Komin fikir düzi?

- A) Tahir bə dih ba xune babo xıştan qunağ umora bı.
- B) Tahir qonşirə bə boği bıraftan, əz dor ye-duto əmrü vəkiran.
- C) Tahirə baboyi ye zənbil əmrü vord.
- D) Murod babo əz məh'sul boğ bə qunşihon poy bıdoran.

4. Tahir kiləm gedeyi? Fikirişmuna ve nümunəhon ruşun tind.

5. Fikirhona yeki səhvi:

- A) Əz ə'məl xıştan Tahirə şə'ri umoran.
- B) Murod babo Tahirə əmrü vəkiranirə bədiran.
- C) Qonşi Tahirə əmrü vəkiranirə bədiran.
- D) Tahir əmrühona bə zənbil vəkiran.

6. Murod babora xüsusiyyəthonirə güyind.

7. Bə Tahir komin xosiyətə tərək soxtənirə məsləhət ıvinind?
Be ançı?

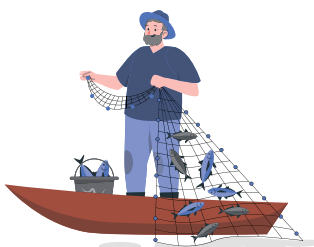
8. Əz mətn çı nəticə dərordind?

9. *Təşəkkür soxtan* sıxanirə m'ənöyirə izoh sozind.

10. *Gırıftan* sıxanirə bə müxtəlif mə'nöhon bə cümlə kor fitind.

Nümunə:

Ü, mə'limə xotırırə əziz bəgırıftan bı.

11. Bə mətn əsosən bı h'əqq müsbat və mənfi xüsusiyyəthon sıxan sozind.

12. Bə mətn əsosən əmrühona ba areyi birə minimum sato fərqiərə ruşun tind.

13. Bə Tahir məktub nöişind. Bö tövsiyəhonişmuna tind.

5 Yaşar

Şəkil bə mətn
“Yaşar” oidi?
Fikirişməna bö
əsos ruşun tind.

1. Bə güş doşta fikirhon munosibət ruşun tind.

- 1 Bə nitq xıştənun “Bıfirmöyind”, “baxşind”, “zəhmət na boşı”, “üzr bıxostənüm”, “minnətdorum” və soir ifodəhona bı vərdis çarxundəniyund;
- 2 Bə fikir əsos birəniyi, əz in fikirhon imtino soxtəniyi;
- 3 “İn mənə şəxsi fikirməni”, “İn ürə şəxsi fikiri”, “Hər kəs mudunu fikir xıştana güftiran” və soir fikirhon normal qəbül birəniyi.

Ye sərdə ruzi bı. Zıhrınə kilok vərfə ba havo işnə bısoxtan bı. Yaşar bə küçə dənışirə pəncərəyə bö niştə bı, ye qalına kitobirə vərəq bıdoran bı. Ba ara ü işnə bəbiran bı, bə küçə dənışiran bı. Hə bı yərəh əz küçə girəştə ye zani diqqətirə cəlb soxt. Un zan saxt-saxt ye e'lırə ba qucoğ xıştan gı-rıftə bı. Ü pö xıştana bə sər gılıdə be nohran tərsiran bı. Hə kinin dun san hezım parı.

Yaşar zü bə aynabənd dərmə, babo xıştana dəstəçüyirə vəyift və bə küçə döyist. Dəstəçürə bı zan duroz soxt və güfti:

– Ay xola, in çürə vəynind. Saxt girind ki, na parind.

Əz xiniki zan sər-moz xıştana ve şol basta bı. Ü bə çü təkə do və bə səkü vərmo. Bə'də bə Yaşar güfti:

– Təşəkkür bı soxtənum, Yaşar!

Yaşar ba ru zan bıdənışirəni mə'lim xıştana şunuxt.

2. Bı mətn birə h'odisə bı komin fəsil bire? Həmin cümləhona ruşun tind.

3. Bı mətn komin suola cavobi hısti?

A) Yaşar be ançı ben ohil zan kümək soxt?

B) Zan be ançı bə səkü na bıstan bı vərmoran?

C) Yaşar be ançı bə mə'lim xıştan kümək soxt?

D) Yaşar be ançı bə mə'lim xıştan təşəkkür soxt?

4. Bə Yaşar komin suola mitind?

5. Tahir və Yaşara xosiyəthonişuna müqoyisə sozind.

Tahir

Yaşar

6. Əz mətn çı nəticə dərordind?

7. Əz in piyəruna sıxani komini bə mətn bəgiresiran?

- A) Düst bə düst tən boşı.
- B) İgid bə hər ə'ziyyəti tob dorəniyi.
- C) Bə kələh h'irmət soz, san tıyış kələh boşı.
- D) Mö xunara sütuni.

8. İfadəhona mə'nöyirə izoh sozind.

vərfə ba havə işnə soxtan

?

diqqətə cəlb soxtan

?

bə ətrof nəzər şundan

?

9. Əz şəkilhoni komini bı mətn hıstı?

10. Bı əsos hərəkəthon Yaşar bı h'əqq volideynhoni və mə'limhoni sıxan sozind.

“Yaşar bə zan kümək soxt, çünki ü mə'limi bı” fikirirə düz ımbı h'isob soxtan? Fikirışmuna ve nümunəhon izoh sozind.

11. Yaşara zohirirə təsvir sozind.

№ 6
Nə minum rəncidə əz man

1. Şeirə və intonasiya xunind.

Doim mehriboni məmeman,
Dənişirənum ba sıxan man.
“Biyo” bafani umorənum,
Nə güyü “mara”, na murom,
Nə minum inə, h’əmmə bıstan,
Məmemana rəncidə əz man.
Hər qeyqumənə bıkəşiran,
Ammo qəm nə bıkəşiran.
Nə minum hiç vaxt, hiç zamon,
Məmemana rəncidə əz man.

Hüseyn Arif

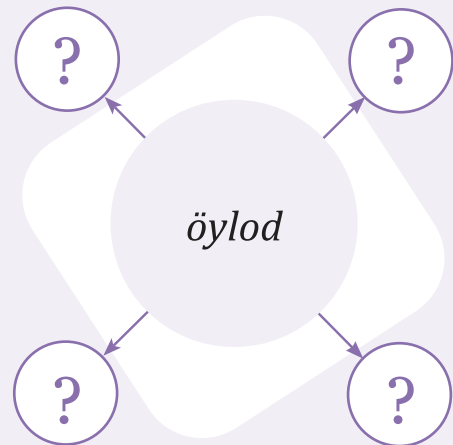
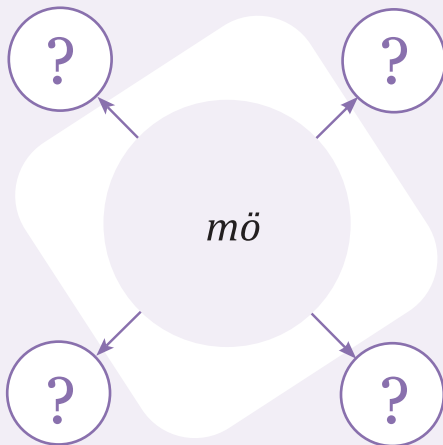

2. Mətnə janrırə müəyyən sozind.

3. Bı şeir əz çı sıxan bıraftan?

4. Mö bə e’l xıştan komin xüsusiyyəthona tərbiyə soxtə?

5. Bı əsos şeir mö və öylodirə xüsusiyyəthonirə güyind.

6. Sıxanhona mə'nöhonirə nəzdik biranirə sübut sozind. Be əzənin uşuna bə cümlə kor fitind.

mehribon

səmimi

qəm

kədər

sıxan

güftiran

7. Ammo sıxanirə ve komin sıxan ımbı əvəz soxtan?

8. Şəkilə təsvir sozind.

9. Sıxanhona əz ruyi nöişind və bınöiştəni fikir tind. Sıxanhona ye çantoyirə bə cümlə kor fitind.

tərbiyə

öylod

oilə

qeyqu

rəncidə soxtan

məhəbbət

qeyqukəş

10. Əz in sıxanhon nəqli və suol cümləhoni dırıst sozind.

- a. mö, e'l, tərbiyə, doran
- b. müsbət, komin, keyfiyyətlər
- c. oilə, vomıxtan, e'l, çı
- d. oilə, dövlət, təməl

11. Bı mövzu **“Mənə möman”** inşa nöişind.

7 NÖYRİZ

Ozərbaycon xalqirə ən ə'zizə i'dhonirə yekiyi İ'd Nöyrizi. Ben i'd h'öziri əz əvvəl vassol şüru bısoxtan. H'əyot-boca bə səhmon vən-gəstə bəbiran, itoğhona təmis bısoxtənund. Hər kəs be xıştan nügə olat bastoran.

Bə i'd kəm munda şö çorşənbihona qeyd bısoxtənund: çorşənbi öü, çorşənbi ə'löü, çorşənbi xok, çorşənbi vor.

Bı hər çorşənbi xunçahon bəgırıftənund, oş bəbürjundənund, bə sıfrə müxtəlif çərəzhon vəkirənund.

Möhon, nənəhon ləziz şəkərbura, paxlavo, qaqol və soir şirniyyathon bəbürjundənund, xoyəkərghona rang bısoxtənund.

E'lhon əz xoyəkərg cəngundan və ba xunahon kiştin şundan xoşışun umoran.

Bə küçəhon, h'əyothon ə'lö bıvənörənund, ödımınhon əz sər ə'lö tum-palaq başundənund.

İ'də qəşəngə odəthonirə yekiyi ödöminhona ba xune həmin raftaniyi.

1. Bı mətn İ'd Nöyrızə komin atributirə numi nıstı?

Əz gəndım h'özır bısoxtənund.

Bə sıfrə mütləq bıreñiyi.

Ben sıxan şešto h'ərf hıstı.

2. Nümirə müəyyən soxtə atributa bı h'əqqi 2-3 cümlə nöşind və mətnə bə müəyyən h'isseyi əlova sozind.

3. Bə dor "Odəthon Nöyrız" bəzək tind. Şəkil həmin dora kəşind. Bə cö işorahon suol odəthon Nöyrızə nöşind.

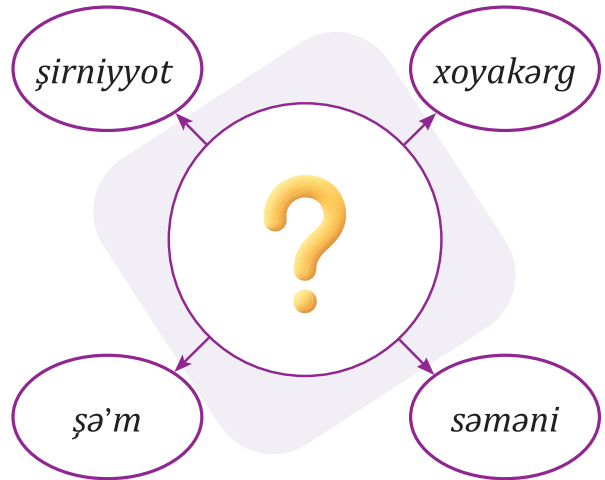
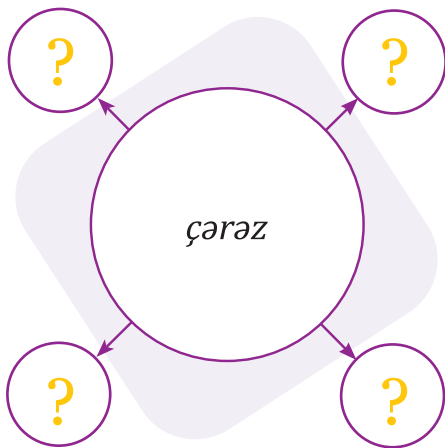
4. Ödöminhon bə ruzhon i'd ba xune həmin beş biraftanund?

5. E'lhon bı dərhon be ançı kiştin (papux) başundənund?

6. Plan mətnə h'özır sozind.

7. Sxemhona tamom sozind.

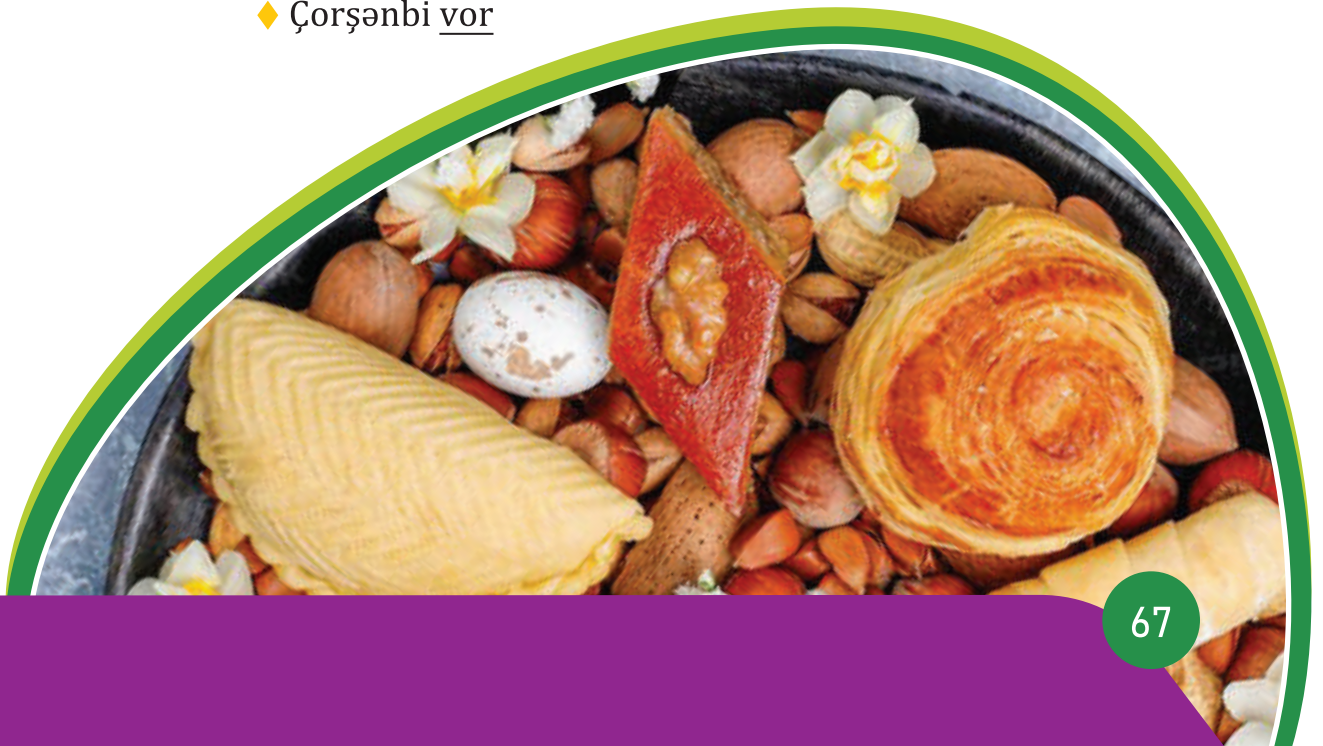

8. Əz ziri xətt kəşirə birə sıxanhona ve uyğun ifodahon əvəz sozind.

◆ Ləziz şəkərbura, paxlavo, qaqol

◆ Kələh xunça

◆ Çorşənbi vor

9. Əz ziri xətt kəşirə sıxanhona bı komin h'ölhon mə'nöyi nəz-dik birə sıxanhona və imbı əvəz soxtan?

milli i'd, qəşəngə sıfrə, gözəl i'd, xalqa i'di, ə'zizə inson, ə'zizə i'd, bə sıfrə vəkiran, əlöü dəyəsundan

Imbı əvəz soxtan	Na imbı əvəz soxtan
ə'zizə inson – doğmaya inson	milli i'd
...	...

10. Şunuxta i'dhona yekirə bı h'əqqi sıxan sozind. Ürə odəthonirə ve odəthon Nöyrizə müqoyisə sozind. Fikirhonişmuna vese cədvəl mudunind təqdim soxtan.

11. Şəkilhona təsvir sozind.

Şəkilə be təsvir soxtan:

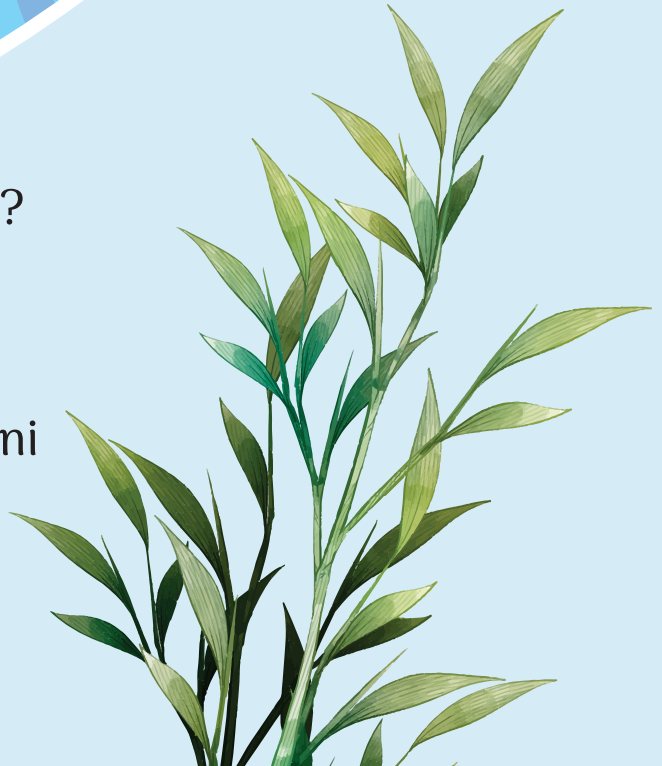
1. Plan girind.
2. Sıxanhona düz nöişind.
3. Cümləhona düz tərtib sozind.

IV fəsil

Yoşıla dünyomun

1. Dorhon be ançı kələh bəbiran?
2. Fəsilhon
3. Öüyi nə birə boğça
4. Bə gülhon dəst zəran qadağani
5. Plastik şundənihon

Be ançı təbiətə
müh'ofizə
soxtan lozımı?

*Ve fikiriş-
mun, təbiət
əz çihon
iborəti?*

Dorhon be ançı kələh bəbiran?

1. Bı mətn “Dorhon” güş dorind və
bə suolhon cavob tind.

- 1 Bı mətn sıxan biraftan:
A) Dorhona bə müxtəlif rang birani
B) Dorhona bə təbiət birə foydeyi
C) Üşərə əsos sərvəti dorhona birani
- 2 Dorhon havora ve komin qaz
zəngin bısoxtənund?
1. Karbon
2. Oksigen
3. Hiç komin
- 3 Dora bə təbiət xeyri komini?
A) koğəz be ustoran
B) be bino duxtan material ustoran
C) kilok və xoka kəmıstanirə
püşöyirə be ustoran

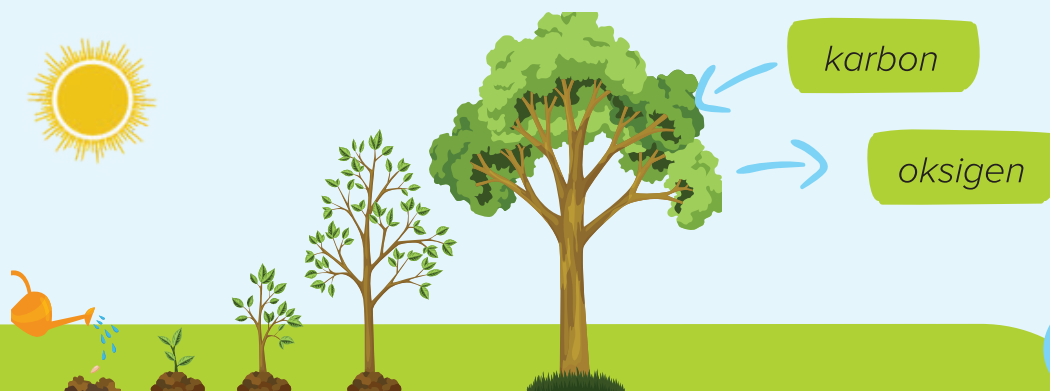
2. Mətnə düz və və sürəti xunind.

Dorhon cunlu varlıqhani. Bıstənind ki, h'əmme cunluhon əz mö bəbiran, kələh bəbiran, ziyod və məhv bəbiran.

Bə'zi dorhon qe bəzıstənund və in mıddətə bə ə'rzi bə kələh biran davom bısoxtənund. Dorhon be çı kələh bəbirənund, əz xok öü və mineralhon qəbül bısoxtənund. Öü və mineralhon gövdə, toxa və vəlghona be kələh birani imkon bıdoran.

Enerji afto bə kələh biran dorhon təsiri qeyi. H'eyvunhon və insonhon ve vosite xorum bə ustuxun və əzələhon moddəhona bəfürsorənund və orqanizm xıştanuna saxt bısoxtənund. Dorhoniş kununi.

(Əz kitob "Çı?, Be çı?, Be ançı?")

3. Xunda və şinirə mətnhona müqoyisə sozind. Komin xünö və müxtəlif cəhəthona dirind?

	Ba xinda mətn	Bə şinirə mətn
Xünöyə cəhəthon		
Müxtəlif cəhəthon		

4. Dorhona be ançı cünlu varlıq h'isob bısoxtənund?

5. Bə mətn əsosən ımbı güftiran:

A) Dorhon doimi bəzistənund.

B) Bə dorhon nə bıdənişirəni məhv bəbiran.

C) Be kələh biran dorhona öü, mineral və enerji afto lozımı.

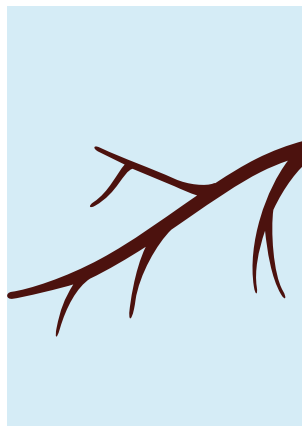
D) Dorhon ye çan sol bəzistənund.

6. İzohhon gövdə, toxə və vəlg sıxanhonirə müəyyən sozind.

*az gövde dor və
küləhon cürö birə
şoxa*

*dor və küləhona
rangı yoşıl birə
orqan tənəffüs*

*dor və küləhona
toxəhonirə köyrə
birə əsos h'isseyi*

7. *Kələh, kələh biran* və *kələh* soxtan sıxanhonirə mə'nöyirə izoh sozind. Hər yekişuna bə cümlə kor fitind.

8. Ve fikirişmun, dorhon be çı məhv bəbiran?

9. "*Man dora be yelig biran çı bısoxtənum?*" suolirə bə xıştanişmun tind. Cavobişmun kiləm ımbı?

10. Bı mövzu "*Imun dorhona be yelig biran çı bısoxtənim?*" dialoq dırıst sozind.

11. Şoyəd dor beşmun məktub nöişi, ü çı san nöişi? Həmin məktuba nöişind.

12. İxtiyori ye dorirə təsvir sozind və ye bijlə inşa nöişind.

2

Fəsilhon

Numi İlçə birə ye mərdi bı və ye ruz bə birun dərmə. Ü, çor dəfə bozihon xıştana vokərd. Bə hər vokərdan əz bozihoni sato quş par küft.

Əvvəlin sato quş par bə küftəni vərffhon öü bı, öü ru-karahon ziyod bı, dorhon bə yoşılı zə və sərişuna gülhon şirişt.

Dutoyin sato quş par bəküftəni havohon gərm vərmo, gəndım, xəməzə və zumustuni rası.

Satoyin sato quş par bəküftəni si, əmrü, bih, ənör, əngür rasi, xinikə kilokhon umo, vəlghon bı xori rıxt, havora zübəzü xırhon şirişt, vorış vorist.

Çortoyin sato quş par bəküftəni vərf vorist, saxta qəh'or bı, çoğun şüru soxt.

Quşhon İlçə mərdə qe qəribə bı. Uşuna hər kiyişuna çorto qənədi, hər qənədiş hafto lələyi bı. Lələkhonəş ye riyi isbih, ye ruyi siyəh bı.

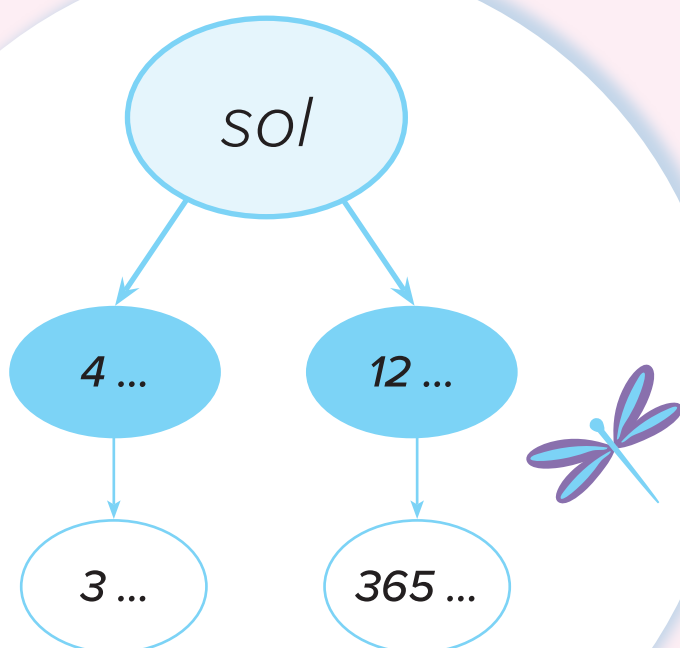

1. Bı mətn əz çı sıxan bısoxtan?

2. Surət İlçərə təhlil sozind. Ve fikirişmun ü bə komin xüsusiyyəthon moliki?

3. İlçə mərd ve çı qəribə bı?

4. Bə cö nöqtəthon vəyəsirə ifodəhona güyind. Bə sxem əsosən əz 3–4 cümlə iborət mətn h'özır sozind. H'özır soxta mətnişmuna ve mətn "Fəsilhon" çı əloqeyi hısti?

5. "Uşuna hər kiyişuna çorto qənədi, hər qənədireş hafto lələyi bı. Lələkhoneş ye riyi isbih, ye ruyi siyäh bı" bafani çı bı nəzər gırıftə bəbiran?

SƏRRIŞTƏ

Hər kiyişuna çorto qənədi hıstı.

Bı ye moh çorto həftə hıstı.

Hər qənədıra hafto lələyi hıstı.

Lələkhoneş ye riyi isbih, ye ruyi siyäh bı.

6. Be mətn plan girind.

7. Mə'nöhon sıxanhon qənəd və lələk müəyyən sozind və uşuna fərqhonirə güyind.

8. Ru sıxanirə bə müxtəlif mə'nöhon bə cümlə kor fitind.

a) Ru dəftər   b) ...   c) ...

9. Şəkilhona və mə'nöhona ve həmin əloqeyirə ruşun tind.

Doimi rafta təbii öü

*Öüyi təh'l-şür birə, ve
xişki əhota birə soh'e öü*

10. Bı h'əqq fəsilhon sıxan sozind. Hər fəsilə bı bore gözəli, foydə və ziyonhoni söhbət sozind. Fikirhonişmuna ve vo-site cədvəl mudunind təqdim soxtan.

Fəsilhon				
	zumustun	vassol	homin	poriz
<i>gözəliyi</i>				
<i>foydeyi</i>				
<i>ziyoni</i>				

11. Rohodora h'ərfhona əlova sozind və sıxanhona nöişind.

b...lmə, s...xan, dəf...ər, əmr..., əng...r, nö...ştan, ç...mxil, öüvəg...l, i'd Nöyr...z, pi...ər, par...stək, mər...icə

12. Əz dora sıxanhon cümlə dırıst sozind

1. Fəsil, çorto, bəbiran, sol, bö. 2. Vorıstan, vərş, zumustun, bə. 3. Xinikə, ən, zumustun, fəsili. 4. Bə, Bokü, dəryo, kinor, Xəzər, yofte, cö. 5. Ən, vassol, gözəl, sola, fəsili. 6. Bohor, vokərdan, dorhon, vassol, ba. 7. Bı, rasiran, poriz, ba, meyvəhon. 8. Zü-bazü vorıstan, voriş, və, başiriştan xırhon havora.

13. Bə düstişmun məktub nöişind. Zıstə çöyişmuna ye fəsilirə bı boreyi mə'lumot tind.

3

Öüyi nə bira boğça

E'lhon bı boğça vozi bıxoxtan birund. Hə bıyərəh gülhona bə birə cöyi dənışirund. Dirund ki, gülhona vəlghoni bə ziro ləmiste. E'lhon bı sər uftorund ki, bə gülhon öü doran lozımı.

Ammo əz uşun in kora hiç kəs na soxt. Hiç kəs na raft öü na vord. Hər kiyi ye vohneyi vord.

Ye hour bə'də vorış be vorıstan şüru soxt. Gülhon, h'ətto dorhoniş rağbətı öü xordund.

E'lhon sər xıştanuna ləmundund və xəcolət kəşirund.

1. Ben fikirhon münosibətişmuna ruşun tind. Komini əz uşun düzi?

E'lhon boğçara öü na dorund, çünki naxostund voziyişun nimə muni.

Lozım bı ki, e'lhon vozirə nimə bilund və boğçara öü tund.

Boğçara e'lhon na, boğbon öü dorəni bı.

2. Mətn bədii yoxud elmiyi?
3. E'lhon əz çı dunustund ki, gülhona öüyi nısti?
4. E'lhona komin xüsusiyyəti bə gülhon be öü doran mone bı?
5. E'lhon əz çı şərməndə birund?
6. İn e'lhon ısmuna həmtöyışmun ımbustun beşun çı mığüyind?
Beşun num tind və tövsiyəhonişmuna güyind.

7. Təbiətə gözəliyi bə inson komin h'issihona tərbiyə bısoxtan.
8. Bı mövzu "Rol öü bı h'əyot dorhon və bitkihon" müzokirə təşkil sozind.
9. Bı mövzu "Bı h'əyot məktəb" dialoq dırıst sozind.

10. Səhv nöiştə birə sıxanhona düz nöişind.

1. *Ozərbaycana tabiəti qe qəşəngi.
Voriş ən qe bı vassol və poriz vorustan.
Voriş vorustan, e'lhon bəgirestan.
Vərf odətən ba zumustun voristan.*
2. *Əz havo zə gurinə, bə xori rıxt pürinə.*
3. *Haft rangiyə kamonça a voriş bə'də pördö bıdoran.*
4. *Sel əz zıhrinə voriş bə'də bə'məl umoran.*
5. *Bı ye porizə ruzi qe xinik bı.*
6. *Əvvəlin vərf vorista bı, ammo əz bə'zi cöhon öü bira bı.*

11. Tələffüz sıxanhona nöişind.

E'l [...], i'd [...], h'okim [...], h'əlqə [...], hı'rmat [...], h'ikoya [...], təh'l [...], kəh'in [...], bə'də [...], hə'san [...], e'tibor [...], i'morət [...]

12. Təsəvvür sozind ki, 5-6 ruz ba xuna nə birend. Bı h'əyot dorhonişmun, gülhonişmun, bə dibçəkhon bitkihonişmun hısti.

*Ba xuna
bıvoyəştəni
komin mən-
zərə rə san
vininind?*

*Çı san
sozind?*

*Komin
tədbirə san
vinind?*

*Nətiçeyi çı
san boşı?*

Bə gülhon dəst zəran qadağani!

Afto zərdə mühon xıştana kürə soxtan-soxtan bə pişt kühhon bıkəşiran bı. Havo ve oromi torik bəbiran bı. H'əmme e'lhon bə meydun kürə bəbiran bı. Boğçara be öü doran eh'tiyoc na bı, çünki ye qoş əz in püşö voriş vorista bı. Voriş sər asfalta əz tuz-xok təmız soxta bı. İmun bə şitil birə cö raftim.

Heybət babo duto lokara ba areyi nohra birə skamyara bı səri niştə bı. Nüg rang dora birə taxtahona rangirə voriş şüstə bı. Boğçara qəşəngə məhəccəri bə zir şüohon afto şirəə' bızərən bı. Bara bı çanto cö əz taxta lövhəhon bı. Ba ru lövhəhon nöiştə birund: "Bə gülhon dəst zəran qadağani!"

Heybət babo ve fərəh'i boğçara seyr bısoxtan bı və bə'zən ba qulmunış ve mə'nöyi birə nəzər bıdənişiran bı. Ürə in dənışirani umuna diyeyiş be xub kor soxtan bə rüh' vordan bı.

1. Bə mətn əsosən vorişə be bitkihon rolirə müəyyən sozind.
2. Bə mətn əsosən ımbı güftiran:
  - A) E'lhon umorənund ki, bə Heybət babo kümək sozund.
  - B) Bı boğça birə gülhon pəjmürdə birə bı.
  - C) Bı darafta cö boğça lövhe "Bə gülhon dəst zəran qadağani" bı.
  - D) E'lhon voyəşt, çünki voriş bitkihona öü dora bı.
3. Bə "Öüyi nə birə boğça" və ben mətn birə e'lhona çı fərqişun hısti?
4. Heybət babo be ançı ve fərəh'i ba boğça diqqət bısoxtan bı?

5. Bı şəkilhon birə fərqlona müəyyən sozind. Şəkilhon kominə bə mətn ımbı oid soxtan?

6. Heybət babora xüsusiyyəthonirə güyind.

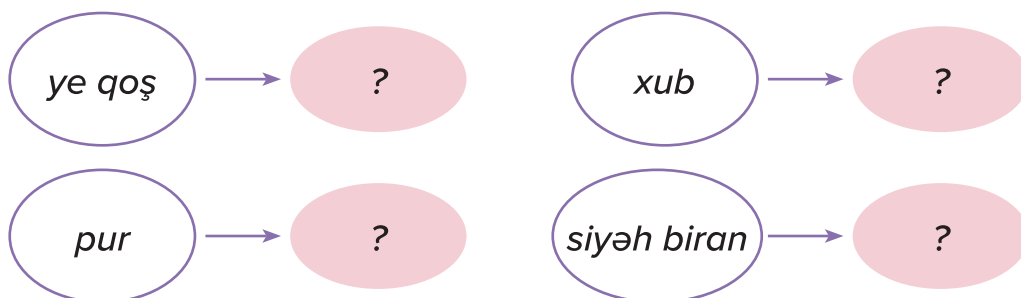

7. Bə mətn əsos fikir çiyi?

8. *Afto zərdə mühon xıştana kürə soxtan-soxtan bə pişt kühhon bıqəşiran bı.* cümleyirə bö **zərdə mühon** bafani çıra bı nəzər gırıftond.

9. Sıxanhona əks mə'nöyirə nöişind.

10. *Boğça* və *boğ* sıxanhonirə izoh sozind və fərqhonirə güyind.

11. Bı əsos “Bı boğ mıdənişi, boğ ımbı, nə mıdənişi kərəgəh ımbı” piyəruna sıxani müzokirə təşkil sozind.

- ◆ Be əzənin əvvəl *boğ* və *kərəgəh* sıxanhonirə;
- ◆ Bə'də in piyəruna sıxanirə mə'nöyirə izoh sozind.

12. Bə ziro birə mövzuhona yekirə bı əsosi inşa nöişind.

- ◆ “Ye ruz bı boğ”
- ◆ “Ye ruz bə üşə”

Plastik şundənihon

1. Mətnə ve düz tələffüz xunind.

Bı vedre zibil birə şundənihona əz çor h'issə yekiyi plastiki. Plastikə ımbı təkror e'mol soxtan, yə'ni uşuna öü soxta bə'də nügə əşyohon ımbı rost soxtan. Əz təkror e'mol birə plastik olatvərixıtani, stul, stol, pakethon və soir çihon ımbı h'ozır soxtan.

Təkror e'mol nə birə plastikhon ətraf mühitə qe ciddi kəh'in bısoxtan, çünki plastik materialhon bı təbiət nə bəpüsiran.

2. Əz plastik şundənihon çı ımbı rost soxtan?

3. Bə sxem əsəsən
sıxan sozınd.

Əz
şundə-
nihon
bə nügi.

4. Əz şundənihon çı h'özır soxtend və uşun bıçə
nümoyiş bire?

◆ Be t 'til homin kil m planiŝmun h sti? Ben bora fikirh min  vomızind. B 'd  cıft-cıft söhbət sozind.

PLAN

1. Bı vaxt t 'til bıc  san birend?
2. Be istirah' t komin g r  bixost nind?
3. Be istirah' t ve ki san birend?
4. Bı m h' l t 'til bıc  mıxostind birend, ammo na bıst nind raftan?

Bı t 'til homin  z ŝ nd nihon b zi  ihon h' zır sozind.